

KUR'ÂN TİLÂVETİNDE YAYGIN HATALAR

(SÂD, DÂD, TÂ VE ZÂ ÖRNEĞİ)

REMZİ ATEŞYÜREK*

Common Mistakes in Reciting Quran: (The Examples Sad, Dâd Ta And Za)

Abstract: The output places (Mahrac) and attributes of the letters are considered the most important subjects of The Qur'an. The pronunciation of the letters with their own voices shows that the qiraah is performed correctly. A different reciting makes the letter different and an inaccuracy occurs in meaning. These types of reciting are named clear error. And this means that the reciting is breached. Everyone who recites Qur'an must avoid from reciting that cause inaccuracy in meaning.

Key Words: The Qur'an, Chanting, Letters, Attributes, Output places and lahn.

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlimi ABD [atesyurek_remzi@hotmail.com].

Öz: Harflerin mahreç ve sıfatları Kur'ân tilâvetinin en önemli konularından sayılmaktadır. Harflerin kendilerine ait seslerle telaffuz edilmesi, kırâatin doğru yapıldığını gösterir. Aksi bir okuyuş, o harfi başkalaştırır ve anlam bozukluğu meydana getirir. Bu tür okuyuşlar, kırâat âlimleri tarafından lahn-ı celî /açık hata olarak adlandırılır. Bu da kırâatin açıkça ihlâli anlamına gelmektedir. Dolayısıyla her Kur'ân okuyan kişinin anlam bozukluğuna meydan verecek okuyuşlardan kaçınması gerekir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tilâvet, Harfler, Sıfatlar, Mahreç ve Lahn.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm, Yüce Allah'ın kelâmı olup her türlü kusurdan ve tutarsızlıktan uzak, mükemmel bir hitâb olarak indirilmiştir. Bu itibarla Kur'ân okuyanların, bu mükemmelliği bozacak ve anlam bozukluğuna neden olabilecek okuyuşlardan özenle kaçınmaları; meydana gelen bu hataları en aza indirme gayreti içerisinde olmaları gerekir. Çünkü özellikle namaz ibadeti, Kur'ân-ı Kerim kırâat edilerek ifa edilmektedir. Bu sebeptendir ki, Müslümanların dillerini doğru şekilde okumaya yatkın hale getirmeleri önem arz etmektedir. Makale, bahse konu harflerin mahreç ve sıfatlarının izahıyla başlayacak, ardından bu harflerin hatalı okunuşlarının Fatiha Sûresi'nde ne gibi hüküm oluşturacağı konusuyla bitirilecektir.

Bu makale, Kur'ân kıraati bağlamında yaygın hale gelen bazı hatalara dikkat çekmeyi ve ilgili sorunlara çözüm bulmayı amaçlamaktadır.

A) Harflerin Mahreçleri

Harf lügatte taraf, yani bir şeyin ucu ve kenarı,¹ tecvid ıstılahında, bir hakikî mahrece dayanarak çıkan sese denir.²

Mahreç ise lügatte çıkış yeri anlamına gelip,³ ıstılah olarak bir harfin kendisine ait olan yerden çıktığı ve diğer harflerden ayrıldığı ve fark edildiği yere denmektedir.

¹ Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, III, 554, İstanbul 1304-1305.

² Ali Rıza Sağman, *Sağman Tecvidi / Kur'ân Nasıl Okunur*, Ahmet Sait Matbaası, 1933, s.14.

³ İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh fî Lüğati'l-Ulûm*, Beyrut 1974, 1, 335; İbrâhim Mustafa vd, *el-Mucemü'l- Vasît*, Çağrı yay, İstanbul ts., 1, 224.

Mahreç beş bölgeye ayrılır. Bunlar: Cevf (göğüs ve ağız boşluğu), halk (boğaz), lisan (dil), şefeteyn (dudaklar) ve hayşûm (geniz) dur.⁴

Harfleri birbirinden farklı kılan ya mahreçleri ya da sıfatlarıdır. Bir harfin kuvvetli ya da zayıf olması ve bunun yanında aynı mahreçten çıkan harflerin farklı olmaları sıfatlar sayesinde bilinir.⁵

Bu hususlara riâyet eden, yani harfin mahreç ve sıfatlarını iyice tanıyıp hakkıyla yerine getirerek okuyan kimseler, Arapçanın en fasih olanını elde etmiş olurlar.⁶

B) Harflerin Sıfatları ve Faydaları

Sıfat kelimesi lügatta, nişan ve alâmet anlamına gelir.⁷ Terim olarak mahreçlerinden çıkışı esnasında harfin cehr, hems, rihvet, şiddet vb. şekillerde ortaya çıkan özellikleridir.⁸

Başka bir ifade ile sıfat; bir harfin sahip olduğu ve kendisini başka bir harften ayırmayı sağlayan hems, cehr, rihvet ve şiddet gibi özelliklerdir.⁹

Böylece harflerin kuvvetli olup olmadığı, sertlik ve yumuşaklığı, harfin sesinin veya nefesinin akıp akmadığı ve harfin sesinin uzun ve kısa oluşu sıfatlar yardımıyla bilinir.

⁴ Detay için bkz. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî, *el-Burhân fî Tecvîdi'l-Kur'ân*, Kahire, 1978, s.18; Eskicizâde Ali b. Hüseyin, *Terceme-i Dürr-i Yetîm*, (Muallimler için Tecvîd ve Kırâat Risâleleri), Nâdide Kitaplar Kütüphanesi 1, ts., s.2; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Fazîletleri ve Okunma Kaideleri*, Şâmil Yay., İstanbul 1980, s.198; Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, Emin Yay., Bursa 2010, s.99-100.

⁵ Çetin, *a.g.e.*, s.111.

⁶ Sağman, *age*, s.18 (dip not).

⁷ Asım Efendi, *age*, III, 759.

⁸ Muhammed Mekkî en-Nasr, *Nihâyetü'l-Kaolî'l-Müfîd fî İlmi't-Tecvîd*, Mısır H.1349, s.43. *Cehr*: Bir harfin mahrecinden, ses özellikli olarak çıkmasıdır.

Hems: Harfin mahrecinden nefes akımlı olarak çıkmasıdır.

Rihvet: Harfin mahrecinden ses ve nefesle beraberce akarak çıkmasıdır.

Şiddet: Harfin mahrecinden çıkarken ses ve nefesin mahreçte akmayıp tıkanmasıdır. Bk. Muhammed Mekkî b. Ebî Talib el-Kaysî, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kırâati ve Tahkîki Lafzi't-Tilâveh*, thk. Ahmet Hasan Ferhat, Ürdün, 1984, ss.116-119; Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşr*, thk. Ali Muhammed Debbâ, Beyrut ts, I, 202.

⁹ Mahmûd Selâmet el-Akrabâvî, *el-Mürşid fî İlmi't-Tecvîd*, Dâru'l-Furkân 2001, s.156.

Sıfatların, mahreçlerinden çıkan harflere sağladığı katkıları şu şekilde gösterebiliriz:

1- Sıfatlar, aynı mahreçteki harflerin birbirinden ayırt edilmelerini sağlarlar. Şayet sıfatlar aynı olsaydı, aynı mahreçten çıkan farklı harflerin sesleri de aynı olurdu.

Mesela: Tâ (ط) harfindeki isti'lâ ve itbâk sıfatları olmasaydı, bu harf dâl (د) harfinden ayırt edilemezdi. Çünkü iki harf arasındaki farkı gösteren sıfat, isti'lâ ve itbâk sıfatlarıdır. Bu sıfatlar bulunmayınca iki harf arasındaki fark ortadan kalkar ve bunlar tek harf haline gelir.

Bu iki harf arasındaki durum, aynı şekilde sâd ile sîn harfleri arasında da geçerlidir.¹⁰

2- Kuvvetli harf, zayıf olanından sıfatlar sayesinde ayrılır. Bu sayede 160 harflerin birbirlerine nasıl idgam edilecekleri ortaya çıkar.

OMÜİFD

Meselâ, tâ (ط) harfi kuvvetli / kalın, te (ت) ise zayıf / ince bir harftir. (وَدَّتْ طَائِفَةٌ)¹¹ örneğinde olduğu gibi zayıf / ince olan te (ت) harfi, kuvvetli / kalın olan tâ (ط) harfinden önce gelirse, te (ت) harfinin sesi tamamen tâ (ط) harfine katılarak tam idğâm şeklinde okunur.

Şayet, (لَيْنِ بَسَطَتْ)¹² örneğinde olduğu gibi, tâ (ط) harfi, te (ت) harfinden önce gelirse, bu idğâm tam idğâm değil nakıs / eksik idğâm olur. Çünkü tâ (ط) harfinde, harflerin kalın okunmasını gerektiren isti'lâ ve itbâk sıfatları tâm idğâma manidir.

3- Sıfatlar, mahreçleri farklı olan harflerin okunuşlarında güzellik meydana getirirler.

Mesela: (مُخَصَّصَةٌ)¹³ ve (يُخَصَّصُ)¹⁴ lafızlarında da görüldüğü üzere ince sesli harf ile kalın sesli harf aynı kelimedede yan yana gelmişlerdir. Okuyucu,

¹⁰ Ğānim Kaddūrī el-Hamed, *ed-Dirâsâtü's-Savtiyye İnde Ulemâi't-Tecvîd*, Bağdât 1986, s.233.

¹¹ Âl-i 'İmrân, 3/70.

¹² Mâide, 5 /27.

¹³ Mâide, 5 /3

ince ve kalın sesli harfleri birbirine karıştırmadan kendi özelliklerine göre okuduğunda lafzın güzelliğini yansıtmış olur.¹⁵

C) Okuyuş Hataları / Lahn

Lahn kelimesi lügat olarak doğrudan sapmak, hata etmek anlamlarına gelmektedir.¹⁶ Terim olarak ise, Kur'ân kırâat edilirken i'râb ve tecvid de hata etmek, kelime veya harfi hatalı ve kuralsız telaffuz etmek manalarına gelir.¹⁷

Eğer, meydana gelen tecvid hatası harfin zatında ve sıfat-ı lâzimele-rinde¹⁸ olursa bu, anlam değişikliğine neden olabilir. Bu tür okuyuş hatalarına "lahn-ı celî" adı verilir ve bu hatalardan kurtaracak kadar tecvid bilgisine her Kur'ân okuyucusunun sahip olması elzemdir.¹⁹

Bu hataların meydana geldiği yerler şunlardır:

1- Harfin teleffuzunda meydana gelen hata:

Bu hata, (صِرَاط) kelimesindeki tâ (ط) harfinin isti'lâ ve itbâk sıfatlarını giderip (صِرَاد) şeklinde dâl (د) harfi ile okumak gibi, bir harfi başka bir harfle değiştirmekle olur.²⁰

Ayrıca, (صِرَاط) kelimesindeki tâ (ط) harfinin te (ت) harfine dönüştürülerek kelimenin, (الصِّرَات) şeklinde okunması da yanlış olup bu şekilde okumak namazı bozar.²¹

¹⁴ Âl-i 'İmrân, 3/74

¹⁵ Muammed Mekkî, *age*, s.42; el-Mehdî Muhammed el-Harâzî, *Buğyetü'l-Mürîd min Ahkâmi't-Tecvîd*, Beyrut 2006, s.270.

¹⁶ Âsım Efendi, *age*, IV, 746-747.

¹⁷ Celâlüddîn Abdurrahman, es-Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır 1951, s.100; Çetin, *age*, s.347, 352;

¹⁸ *Sıfat-ı lâzime*: Harfin zatından olan ve ondan ayrılması mümkün olmayan sıfatlara verilen addır. Eğer bu sıfat o harften ayrılırsa harf başkalaşır. Bk. Karaçam; *age*, s.210; Çetin, *age*, s.114.

¹⁹ Çetin, *age*, s.348; Hamdi Uygun, *Uygulamalı Kur'ân Tecvîdi*, Din ve Bilim Kitapları, İstanbul 2005, s.42.

²⁰ Muhammed Mer'aşî (Şaçaklızâde), *Cühdü'l- Mukıll*, Konya,1286, s.6; Muhammed Mekkî, *age*, s.23.

2- Harekede meydana gelen hata:

Bu hata kelimenin evvelinde, ortasında veya sonunda bulunan harekeyi başka bir harekeyle veya sükûnla değiştirmek şeklinde ortaya çıkar.

Meselâ, (أَنْعَمْتُ) kelimesini (أَنْعَمْتُ) veya (أَنْعَمْتُ) şekillerinde (ت) harfini damme veya kesre ile okumak. Bu şekilde okumak manayı değiştirdiği için namazı bozar. Böyle okuyan bir imama uyulması da câiz değildir.²²

Aynı şekilde (أَنْعَمْتُ) kelimesindeki ayn (ع) harfini hemze (إ) ile, (أَنْعَمْتُ) şeklinde okumak da yaygın hatalardan biridir.²³

Yine (الْحَمْدُ لِلَّهِ)'deki lafzatullâh'ın he (هـ) sini, (لله) şeklinde dammeli olarak okumak da lahn-ı celîdir.²⁴

3- Sükûnlu bir harfe hareke vermek şeklinde meydana gelen hata:

Meselâ, (وَلَاخِرْمَنَا) lafzındaki mim (م) harfini, (وَلَاخِرْمَنَا) şeklinde üstünlü olarak; (لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ) lafızlarındaki dal (د) harflerini, (لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ) şeklinde dammeli olarak okumak lahn-ı celîye âit başka örneklerdendir.²⁵

Örnekler verilerek açıklamaya çalışılan bu üç durumda yapılan hatalardan anlam bozulsun veya bozulmasın kesinlikle kaçınmak gerekmektedir.

D) Sıkça Hatalı Okunan Harfler ve Yapılan Yanlışlar

²¹ İbnü'l-Bezzâz el-Kerderî, *el-Fetâva'l-Bezzâiyye*, el-Matbaatü'l-Emîriyye, Bulak, 1310, IV, 43; Geniş bilgi için bk. Yaşar Kurt, "Fâtîha Süresi ve Tecvîdi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Temmuz-Ağustos-Eylül 2006, c.VI, sayı:3, s.112, 117.

²² Ebû Zekeriyâ Muhîddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Ravzatü't-Tâlibîn*, Dârü'l Fikir, Beyrut, 2006, I, 350; Geniş bilgi için bk. Kurt, "Kırâat ve İmâmet", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2005, c.V, sayı: 4, s. 152, 156, 160-161.

²³ Bk. Kurt, "Fâtîha Süresi ve Tecvîdi", s. 117.

²⁴ İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd*, thk. Gânim Kaddûri el-Hamed, Beyrut 1986, s.77; Muhammed Mekkî, *age*, s.22; Eskicizâde, *age*, s.21-22; Abdülaziz b. Abdülfettâh, *Kavâidü't-Tecvîd*, Medîne 1409, s.43.

²⁵ Karaçam, *age*, s.252.

Kur'ân-ı Kerîm tecvid üzere nâzil olmuş bir kitap olduğu için²⁶ onun kırâatında tecvid hükümlerine uymak da zorunluluk arz eder. Aksi takdirde anlam değişikliğine neden olabilecek okuyuşlar ortaya çıkabilir.

Şimdi, sıkça hatalı olarak okunan ve bahse konu olan harfleri sırasıyla, okunuş özelliklerine göre vereceğimiz örneklerle izah etmeye çalışalım:

1- Sâd (ص) Harfinin Mahreci ve Okunuş Özelliği:

Sâd harfinin mahreci, dil ucu ile üst ön/alt ön dişlerin (seniyyeler) iç yüzleridir.²⁷

Sıfatlar olarak da sâd harfi hems, rihvet, isti'lâ, itbâk, tefhîm ve safir sıfatlarına sahiptir.²⁸ Sâd (ص) harfini, sîn (س) harfinden ayıran en belirgin sıfat isti'lâ ve itbâk / kalınlık sıfatlarıdır. Eğer bu sıfatlar olmasaydı sâd harfi ile sin harfinin sesi aynı olurdu. Dolayısıyla kırâat esnasında sâd harfinin kalınlık sıfatına dikkat edilerek okunmalıdır. Aksi takdirde sâd harfi sîn harfine dönüşür.²⁹

Sâd harfinin, sesi kalın ve ayrıca ses ve nefes akıcı özellikte olmalıdır.

²⁶ Bk. Müzzemmil,73/4

²⁷ Mer'aşî, *Cühdü'l-Mukîll*, s.21; a.mlf., *Beyânü Cühdü'l-Mukîll*, Konya, 1286, s.37; Muhammed Mekkî, *age*, Sağman, *age*, s.28. Bu üç harfin mahreci bazı eserlerde "dil ucu ile, alt ön dişlerin iç yüzleridir" şeklinde geçmektedir.bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 201; Eskicizâde, *Terceme-i Dürri Yefîm*, s.37; Hamza-i Miskîn, *Tecvid-i Edâîyye*, s. 6; Karaçam, *age*, s.204-205.

²⁸ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed en-Nûrî es-Safâkusî, *Tenbühü'l-Çâfilîn ve İrşâdü'l-Câhilîn*, Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, Beyrut 1987, s.73; Muhammed Mekkî, *age*, s.87.

İsti'lâ: Harfin telaffuzu esnasında dilin büyük bir kısmının veya tamamının damağa yükselmesine denir.

İtbâk: Harfin telaffuzu esnasında dilin üst damağa yapışmasına denir.

Safir: Harf telaffuz edilirken sesi ön dişlerle dilin ucuna teksif ederek kuş veya ıslık sesi-ne benzer bir sesin çıkarılmasına denir. bk. Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, MÜİFVY, İstanbul 1996, s.285; Celâleddin Karakılıç, *Tecvid İlmî (Kur'ân-ı Kerîmi Okuma Kaideleri)*, Ankara ts., s.39,40,43.

²⁹ Abdü'l-Vahhâb Muhammed el-Kurtûbî, *el-Mûdîh fi't-Tecvid*, thk. Ğânim Kaddûrî el-Hâmed, Ürdün 2000, s.112.

Örnek: (لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ) “O (sahte ilahlar) kendilerine dahi yardım edecek güçten yoksunlar; üstelik onlara katımızdan hiçbir himaye de ulaşmayacak.”³⁰ Bu âyette geçen (يُصْحَبُونَ) kelimesinin isti'lâ ve itbâk sıfatlarına dikkat edilmeyip bu harf sîn harfine dönüşürse âyetin anlamı, “ulaşmayacak” anlamından (يُصْحَبُونَ)³¹ âyetinde geçtiği üzere, “sürüklenirler” şekline dönüşür.³²

Aynı şekilde kırâat esnasında farklı anlamlara dönüşmemesi için, sîn harfinin sâd harfine dönüşmesine de izin verilmemelidir.

Örnek: (وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا) “Zulme (böylece) niyet edenler gerçek düşüncelerini gizliyorlar.”³³ Âyette geçen sîn harfi dikkatsizce okunarak sâd harfine dönüştürülürse (أَصْرُوا وَأَسْتَكْبِرُوا) âyetinde³⁴ görüldüğü gibi, “gizlemek” anlamı “ısrar etmek” anlamına dönüşür.³⁵

Yine, (فِي الْبَحْرِ سَرَبًا) âyetinde³⁶ zikredilen (سَرَبًا) kelimesini (سَرَبًا) şeklinde “sâd” harfi ile; (بَنِي إِسْرَائِيلَ) âyetindeki³⁷ “sîn” harfini “sâd” harfi ile (أَصْرًا يَلِيل) şeklinde, ya da (إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ) âyetindeki³⁸ “sâd” harfini “sîn” harfi ile değiştirerek (إِذْ أَوَيْنَا إِلَى السَّخْرَةِ) şeklinde okumak lahn-ı celî olup, namazı bozar.³⁹

2- Dâd (ض) Harfinin Mahreci ve Okunuş Özelliği:

Dâd harfi, dilin kenarı ile üst azı dişlerinin iç tarafından çıkarılır. Dilin sol veya sağ yahut her iki kenarı, karşısındaki üst azı dişlerinin iç tarafına

³⁰ Enbiya, 21/ 43.

³¹ Mü'min, 40/ 71.

³² Kurtûbî, *age*, s.113.

³³ Enbiyâ, 21/ 3.

³⁴ Nûh, 71/ 7.

³⁵ İbnül Cezerî, *et-Temhîd*, s.141.

³⁶ Kehf, 18/61.

³⁷ Bakara, 2/40.

³⁸ Kehf, 18/63.

³⁹ Bk. Âlim b. el-Alâ el-Ensârî ed-Dihlevî el-Hindi, *el-Fetâva't-Tâtârâniyye*, thk. Seccâd Hüseyin, Haydarâbât, H.1404, I, 472.

hafifçe değdirilir. Dilin kökü ortası ile beraber üst damağa yükseltilir. Bu harfin yapılışında dilin ucu serbest kalır.⁴⁰ Ön dişlere dokunmaz.

Dâd harfinin sahip olduğu sıfatları şöyle açıklayabiliriz:

Rihvet sıfatı. Rihvet, kendisinde rihvet sıfatı bulunan harfleri telaffuz ederken, sesin ve nefesin akması ve harfin yumuşak okunmasıdır.⁴¹

İstîtâle sıfatı. Bu sıfat, harfin mahrecinde sesin bir elif miktarına yakın devam etmesi (uzaması) şeklinde ortaya çıkar ve harfi akıcı hale getirir. İstîtâle sıfatı sadece dâd harfine mahsus bir sıfattır.⁴²

Yine dâd harfinde bulunan isti'lâ ve itbâk sıfatları, bu harfin kalın okunmasını sağlayan sıfatlardır.⁴³

Cehr sıfatı ise nefesin tıkanıp sesin açığa çıkmasını sağlamaktadır.⁴⁴

Buna göre dâd harfinin sesi, isti'lâ ve itbâk sıfatı gereği kalın; rihvet ve istîtâle sıfatları gereği, ses akımlı ve yumuşaktır.

Bu harfin sesi dişler arasında sıkışmadan, akar bir tarzda icra edilmektedir.⁴⁵

⁴⁰ Hamza Hüdâyî (Hamza-i Miskîn), *Tecvîd-i Edâiyye*, Muallimler için Tecvîd Risâleleri (Nadide Kitaplar Kütüphanesi 1), Dersaâdet, ts., s.36-37; Çetin, *age*, s.101.

⁴¹ Cumhûra göre rihvet harfleri şunlardır: خُسُّ حَضُّ شُصُّ هَرْ وَضَغْتُ يَا فَذْ. Bilgi için bk. Ahmed b. Muhammed el-Mağnîsi, *Terceme-i Cezerî*, Muallimler için Tecvîd Risâleleri (Nadide Kitaplar Kütüphanesi 1), Dersaâdet, ts., s.111-112; Karaçam, *age*, s.111-112.

⁴² Mer'aşî, *Cühdü'l- Mukıll*, s.43; Ebû Amr Osmân b. Said ed-Dânî, *et-Tahdîd fi'l- İtkâni ve't- Tecvîd* thk. Ğânim Kaddûri el-Hâmed, Bağdat 1988, s.110. Abdurrahmân Çetin, eserinde "*ed-Dirâsâtü's-Savtiyye*" adlı eserden dâd harfi ile ilgili şu bilgiyi nakleder: "Ğânim Kaddûri el-Hamed'in ifadesine göre, dâd hakkında *Buğyetü'l-Mürted li Tashîhi'd-dâd* isimli on varaklık bir yazma risâlesi bulunan (ve dönemin önde gelen âlimlerinden biri olan) İbn Ğânim Ali b. Muhammed el-Makdîsi (1004/1596) bu eserinde, kalın bir (-) şeklinde okunan bu tür dâd'ı (الضاد الطائفة) diye isimlendirmekte ve birçok deliller sıralayarak bunun hatalı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu zatın ifadesine göre, kendi döneminde de iki türlü dâd okunmaktadır. O, Mısırlıların bu harfi kalın bir dâl (-) şeklinde telaffuz ettiklerini, Mekke ve Hicaz ehlinin ise (ط) ya benzeyen bir dâd okuduklarını ve bunlardan (Mekke ve Hicaz ehlinin) örnek alınmasını istemektedir." bk. Çetin, *age*, s.136. (dipnot).

⁴³ Mekki b. Ebî Tâlib, *age*, s.184-185; Karaçam, *age*, s.236-237.

⁴⁴ Kamhâvî, *age*, s.21. Detay bilgi için bk. Çetin, *age*, 135-141.

Dolayısıyla tâ (ط) harfi, harflerin en kuvvetlisi olduğu halde rihvet sıfatına sahip bir harf gibi -mesela dâd (ض) şeklinde- telaffuz edilmesi mümkün değildir. Bu sebeple okuyuşta mahir olduğunu iddia eden bazı kimselerin (وَلَا الضَّالِّينَ) âyetindeki dâd (ض) harfini, (الصرط) lafzındaki tâ (ط) harfinden daha kalın okumaları taklitten başka bir şey değildir.

Netice olarak, dâd (ض) harfindeki istitâle ve rihvet sıfatları, şiddet sıfatını ortadan kaldırarak tâ (ط) harfi gibi okumayı engellemektedir.⁴⁶

Şüphesiz namazın sahih olabilmesi için kıraatin de hatasız olması gerekir. Yukarıda da izah edildiği gibi, bir harf başka bir harf ile değişirse aynı şekilde mananın da değişmesi kaçınılmaz olacaktır. Buna göre Fatiha suresindeki dâd harfinin başka bir harfle değişmesiyle namazın sahih olup olmayacağı sorusu akla gelir.

Örnek: (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ) "Gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil."⁴⁷

166
OMÜİFD

Ali el-Kârî'nin (ö.1014/ 1606.) beyanına göre, bu örnekteki birinci dâd (ض) harfi, zâ (ظ) veya dâl (د) harfi ile okunsa namaz fasit olur.⁴⁸

Mer'âşîye (ö.1115/1737) göre ise, muhakkak dâd (ض) harfini zâ (ظ) harfi gibi okumak, dâd harfini tâ (ط) harfi şeklinde okumak gibi, lahn-ı celîdir. Ancak bazı fukahâ, dâd (ض) harfi ile zâ (ظ) harfini birbirinden ayırmak zor olduğu için böyle okumakla namazın bozulmayacağını söylemişlerdir. Böyle okumak, dâd harfini tâ (ط) harfi gibi okumaktan daha az hatadır. Dâd (ض) harfini, mahreç ve sıfatlarda mutlak olarak tâ (ط) harfi gibi okumak lahn-ı celîdir ve sırf hatadır. Dâd (ض) harfi, duyumda tâ

⁴⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 19; Mer'âşî, *Cühdü'l- Mukıll*, s.51. Ayrıca bk. Remzi Ateşyürek, "Dâd Harfinin Okunuş Özelliği Muhammed Mer'âşî (Saçaklızâde)'nin Hayatı ve Eserleri", *OMÜİFD*, Samsun, 2005, Sayı: 20-21, s. 247.

⁴⁶ Mer'âşî, "Keyfiyyetü Edâi'd-Dâdi", *Mecelletü Mecmei'llüğati'l-Arabîyye*, thk. Hatim Salih ed-Dâmin, Dımaşk 1416/1995, cilt:70, sayı:4 (s.640-657) 650; Ayrıca bk. Ateşyürek, "Dâd Harfinin Okunuş Özelliği..." s. 247.

⁴⁷ Fâtiha, 1/7.

⁴⁸ Ebu'l-Hasen Nurettin Ali b. Sultân el-Herevî Ali el-Kârî, *Minâhü'l-Fikriyye bi şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, Mısır, 1948, s.39.

(ط) harfi gibi yani dil kenarının azı dişlerine yaklaştırılması (yapıştırılması) suretiyle okunursa dâd harfi mahrecinden çıkarılırken, aynı zamanda en kuvvetli sıfatlardan olan tâ (ط) daki şiddet, istitâle, itbâk ve tefhîm sıfatını dâd (ض) harfine verilmiş olur. Bu ise, dâd (ض) harfinden rihvet, istitâle ve tefeşşî'yi kaldırmak demektir. Çünkü o, rihvet, istitâle, tefeşşî, itbâk ve tefhîm sıfatlarına sahip olan sâd (ص) gibi bir harftir. Bu durumda, bir yönden hata bir yönden de isabet edilmiş olur, bu da lahn-ı hafîdir. Bunda ise azap korkusu vardır. Şüphesiz bu hata bütün kurra'nın bildiği hatadır. Böyle bir okuyuş her ne kadar meşhûr olsa da inşallah namazı bozmaz.⁴⁹

İbnü'l-Cezerî de (ö.833/1429) (وَلَا الضَّالِّينَ) âyetindeki dâd (ض) harfini, zâ (ظ) harfi gibi okumayı şu şekilde açıklar:

“Bu şekilde okumak Allâh'ın murad ettiği mânâya aykırı olduğu için caiz değildir. Bu kelimenin dâd harfi yerine zâ (ظ) harfi ile okunması durumunda anlamı “devam edenler” şeklinde olur. Dâd harfi hakkında okunduğunda ise anlam, hidâyetin zıddı olan sapıklık anlamına gelmektedir. Ayetin yanlış okunması durumunda kılınan namaz bozulmuş olur.”⁵⁰

Ancak bu kelimedeki (ض) harfinin okunuşunda yapılan hatadan dolayı namazın bozulacağını söyleyen âlimler olmakla birlikte, çoğunluk namazın bozulmayacağı görüşündedir. Namazın bozulacağı hükmüne karar verenler, anlamın bozulmasını esas almışlardır. Namazın bozulmayacağını ileri süren çoğunluğun görüşü de şöyledir: Telaffuzu kolay harflerde harf değişimine sebep olacak şekilde okumak namazı bozar.⁵¹ Meselâ, (الصَّالِحَاتِ) okunacak yerde (الطَّالِحَاتِ) okumak gibi.

Ancak zor telaffuz edilen harflerden olursa, namaz bozulmaz. Söz gelimi dâd harfini zâ harfi gibi veya aksi şekilde okuma veya dâd harfi

⁴⁹ Bk. Mer'aşî, “Keyfiyyetü Edâi'd-Dâdi”, s.652. Ayrıca bk. Ateşyürek, “Dâd harfinin Okunuş Özelliği...”, s. 249. Dâd harfinin tefeşşî sıfatı için bk. Mekki b. Ebî Tâlib, *age*, s.135; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 205.

⁵⁰ İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd*, s.140. Ayrıca bk. Muhammed Mekki, *age*, s.75.

⁵¹ Ali el-Kârî, *age*, s.39; Mağnîsî, *age*, s.142; Kurt, “Fâtiha sûresi ve Tecvîdi”, s.127.

yerine zâl (ذ), dâl (د) harfi ile okumakla namaz bozulmaz. Çünkü telaffuzu zor harflerin arasını ayırmada umûmu kapsayan meşakkat söz konusudur. Dolayısıyla; (وَلَا الضَّالِّينَ) yerine (وَلَا الطَّالِّينَ) veya (وَلَا الدَّالِّينَ) okunsa namazın sıhhatine mâni olmaz.⁵²

Görüldüğü üzere bu görüşün taraftarları genişliği / ruhsatı esas almışlardır. Ancak bu cevaz / ruhsat avam hakkında geçerli olup, fukaha hakkında ise geçerli değildir. Aksi olursa namazı îade etmeleri gerekir.⁵³ Diğer yandan avam da gücü yettiği halde bu hatayı kasten yaparsa yine namazı bozulur.⁵⁴

Adı geçen bu harflerle ilgili hükümleri Yaşar Kurt'un makalesinden daha geniş bir şekilde aktarmaya çalışalım:

“Dâd (ض) harfi yerine yaygın yanlış olan zâ (ظ) harfi okunması durumunda, bazılarının görüşü namazın bozulmayacağı şeklindedir. Çünkü halk bu iki harfi birbirinden ayırt etmekte güçlük çekmektedir. Âlimlerin bir kısmı da hatalı okuyuş kasten olur ve mânâ bozulduğu için de namazın bozulacağını söylemişlerdir. Eğer bu kişi doğru okumaya çalışır da bu iki harfin arasını ayırt etmeye gücü yetmezse namazı bozulmaz. Güvenilir olan ve tercihe şâyân görüş budur. Şu da bilinmelidir ki, bu verilen ruhsat avam için verilmiştir, imamlar için verilmemiştir.

Bu iki kelimeyle ilgili fakihlerin farklı değerlendirmeleri de vardır. (الْمَغْضُوبِ) kelimesindeki dâd (ض) harfini, zâ (ظ), zâl (ذ) veya zây (ز) ; (الضَّالِّينَ) kelimesindeki dâd (ض) harfini zây (ز) ile okuyan kimsenin namazı bozulur. (الْمَغْضُوبِ) kelimesindeki dâd (ض) harfini zâl (ذ) harfi ile okunması durumunda; eğer çalışır da yanlışını düzeltemezse namazı caizdir. Gayreti terk ettiğinde namazı bozulur. Horasanlılar, yapılmasının zorluğundan dolayı bu harfi okuyamayan kimsenin namazının câiz olacağı görüşündedirler. Ancak böyle okuyan kimseye imam olarak uyulmaz.

İbrahim el-Halebî (956/1549) (الْمَغْضُوبِ) ve (الضَّالِّينَ) kelimelerini ayrı ayrı değerlendirmektedir. Ona göre (الْمَغْضُوبِ) kelimesindeki dâd (ض) harfi

⁵² Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Basım Evi, İstanbul 1970, s.219, (mad.443); İbrâhim Halebî, *Tam Kayıtlı Halebi Sağır*, çev. Hasan Ege, İstanbul 1973, s. 283.

⁵³ Ali el-Kârî, *age*, s.39.

⁵⁴ Âlim b. el-Alâ, *age*, I, 478; Bilmen, *age*, s.220, (mad.443).

yerine zâ (ظ) ile (الْمَنْظُوبُ) şeklinde okuyan kişi; fâhiş bir hataya ve mânânın değişmesine neden olduğu için namazı bozulur. Çünkü (عَظَبٌ) diye bir kelime Arapçada yoktur.

(الصَّالِيْنَ) kelimesindeki (ص) harfini (ظ) veya (د) ile (ولا الظَّالِمِينَ) veya (ولا الدَّالِينَ) şekillerinde okunmaları ve bunların Kur'ân'da bulunup **süreklilik** mânâsını ifade etmeleri ve bunun yanında (الصَّالِيْنَ) kelimesiyle yakın mânâda olmaları sebebiyle bu şekilde (hatalı) okuyanın namazı bozulmaz. Ayrıca el-Halebî, bu konuda tercih edilen görüşü şöyle özetlemektedir: Harfler arasını temyîz etmekte zorluk çeken kişi, yanlış yaptığı bu kelimelerdeki harfleri doğru okumak ve dilini düzeltmek konusunda gayret eder de bu harfleri birbirinden ayırt edemeyip kendi kanaatine göre, doğru okuduğuna da inanıyorsa, namazı bozulmaz. Ancak bu şekilde harfleri birbirinden ayırt edemeyecek şekilde okuyan bir fakihin bu namazını iade etmesi gerekir. Halktan birinin bu durumda namazı iade etmesi gerekmez. Bir başka görüşe göre bir kimse, özellikle (المعضوب) kelimesindeki (ص) harfini (ظ) gibi okursa âlimlerin çoğunluğuna göre namaz bozulur.⁵⁵

Yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, zorlandıkları için Kur'ân kırâatini doğru-düzgün yerine getiremeyen halktan birinin hatasını düzeltme gayreti içerisinde olduğu sürece namazda herhangi bir harfi yanlış telaffuz etmesinden dolayı kişinin namazı bozulmaz. Ancak bu okuyuşla bir başkasına imamlık yapması da câiz olamaz.

Diğer taraftan burada din görevliliği hizmetinde bulunan kimselerin de namazın sıhhatine engel teşkil edecek bu tür hatalı okuyuşlardan mutlaka kaçınmaları gerektiği, aksi takdirde imamlık görevlerini yapmalarının son derece sakıncalı olacağını belirtmek yerinde olacaktır.

3- Tâ (ط) Harfinin Mahreci ve Okunuş Özelliği:

Tâ (ط) harfi, dil ucu ile üst ön dişlerin diplerinden çıkarılır. Bu harf cehr, şiddet, isti'lâ, itbâk ve tefhîm sıfatlarına sahiptir.⁵⁶ Harfin sesi, kuvvetli, kalın ve sert olmalıdır. Dolayısıyla tâ (ط) harfi, te (ت) harfinin kalın oku-

⁵⁵ Kadîhân Fahrüddîn Hasen b. Mansûr el-Uzcendî., *Fetâvây-ı Kâdîhân* (Fetâvây-ı Hindiyeye kenarında), Diyarbakır/ Türkiye, ts. I, 143; Bilmen, *age*, s.219; Halebî, *age*, s.238. Detay için bkz. Kurt, "Fatiha Suresi ve Tecvidi", s. 128-129.

⁵⁶ Muhammed Mekkî, *age*, s.82; Mer'aşî, *Cühdü'l- Mukill*, s.48.

nan şekli değildir. Sonuç itibariyle bu harfi doğru telaffuz edebilmek için kalınlık sıfatına özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir.

Bu itibarla, mesela (الْبَطْشَةُ)⁵⁷ ve (بِالْقِسْطِ)⁵⁸ lafızlarındaki tâ (ط) harfinin kalınlığını giderip bu harfi, dâl (د) veya te (ت) harfi gibi okumak yanlıştır.⁵⁹

Aynı şekilde (بَسَطْتُ), (أَحَطْتُ) ve (فَرَطْتُ) kelimelerinin tâ (ط) harflerini te (ت) harfine idğam edilerek / dönüştürülerek (بَسَتْ), (أَحَتْ) ve (فَرَتْ) şekillerinde okunmaları da bu tür hatalardandır⁶⁰ ve bu okuyuşların örnekleri Kur'ân'da bulunmamaktadır. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere doğru okuyuşu elde edebilmek için bu idğâmlardaki tâ (ط) harfinin isti'lâ ve itbâk sıfatlarının mutlaka belirtilmesi gerekmektedir.⁶¹

Yine (صِرَاطِ) kelimesindeki tâ (ط) harfinin isti'lâ ve itbâk sıfatlarını gidererek (صِرَادِ) şeklinde okumak da yanlış okuyuşlardan biridir.⁶²

Diğer bir örnek de Rûm sûresinde geçen (فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا) âyetindeki⁶³ tâ (ط) harflerini te (ت) harfi ile (فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَتَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا) şeklinde; yine Tebbet Sûresinde geçen (حَطْبُ) kelimesini⁶⁴ (حَتْبُ) şeklinde; kezâ (رِحْلَةَ الشَّطَاءِ) âyetindeki⁶⁵ te (ت) harfini (رِحْلَةَ الشَّطَاءِ) şeklinde tâ (ط) harfi ile okumak da hatalıdır ve namazı bozar.⁶⁶

4- Zâ (ظ) Harfinin Mahreci ve Okunuş Özelliği:

Zâ (ظ) harfi, dil ucu ile üst ön dişlerin uçlarından çıkar. Zâ harfinde cehr, rihvet, isti'lâ, itbâk ve tefhîm sıfatları bulunur.

⁵⁷ Duhân, 44/ 16.

⁵⁸ Nisâ, 4 / 135.

⁵⁹ İbnü'l-Cezerî, *age*, s.143.

⁶⁰ Mekki b. Ebî Tâlib, *age*, s.200; Safâkusî, *age*, s.52; Eskicizâde, *age*, s.12.

⁶¹ Muhammed Mekki, *age*, s.83; Mer'aşî, *Cühdü'l- Mukill*, s.48.

⁶² Bk. Kurt, " Fatiha Sûresi ve Tecvîdi", s.112.

⁶³ Rûm, 30/30.

⁶⁴ Tebbet, 111/ 3.

⁶⁵ Kureyş, 106/ 2.

⁶⁶ Alim b. el-Ala, *age*, I, s.472, 474; Kerderî, *age*, IV, 43; Debreli Hoca Abdülkerîm, *Mizânü'l-Hurûf ve Şifâül-Ebdân*, (Muallimler için Tecvîd Risâleleri), Dersâadet, ts., s.50.

Bu harf, aynı mahreci paylaştığı zâl (ذ) harfiyle mukayese edilirken aralarındaki ses farkı şu şekilde belirtilmiştir: Zâ (ظ) harfi, kendisinde bulunan isti'lâ ve itbâk sıfatları sayesinde kalın okunmakta ve bu özelliğiyle de zâl (ذ) harfinden ayrılmaktadır. Dolayısıyla kırâat esnasında zâ (ظ) harfindeki adı geçen isti'lâ ve itbâk sıfatları dikkate alınmazsa zâ (ظ) harfi, zâl (ذ) harfinin ince sesine dönüşür. Tilâvet esnasında bu hatalı okuyuştan dili korumak gerekir.⁶⁷

Örnek: (وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا) “Çünkü senin Rabbinin lutfu (insanların bir kısmıyla) sınırlı değildir.”⁶⁸ Bu âyette geçen (مَحْظُورًا) kelimesinin okunuşuna dikkat edilmezse kelime (مَحْدُورًا) kelimesine⁶⁹ dönüşerek anlam kayması olur ve ayetin “sınırlı olmak” manası, “sakınma” şekline dönüşür ki, bu okuyuştan mutlaka kaçınmak gerekir.⁷⁰

Harflerin mahreç ve sıfatlarında yapılan bu tür hatalı telaffuz şekilleri, okuyucuyu sorumlu duruma düşüren okuyuşlardır. Buna göre kırâatını lahn'dan kurtaramayan bir kimsenin okuduğu kırâat güzel olarak kabul görmediği gibi, böyle bir kimsenin arkasında namaz kılmak da câiz olmaz.⁷¹

Burada sonuca geçmeden önce, Kur'ân okumanın değerini ve okuyucuların konumlarına uygun olan sorumluluklarını hatırlatmayı uygun bulmaktayız.

Kur'ân okuyan herkes, okuduğu âyetlerin Allah kelâmı olduğunun farkında olmalı ve namazı bozacak okuyuşlardan kurtaracak kadar tecvid bilgisine sahip olmalıdır. Bu durumda Kur'ân tilâvetinde bulunanları üç gruba ayırmak mümkündür:

⁶⁷ Muhammed Mekkî, *age*, s.87; Kurtûbî, *age*, s.115.

⁶⁸ İsrâ, 17/ 20.

⁶⁹ İsrâ,17/ 57.

⁷⁰ Dâni, *a.g.e.*, s.145; Safâkuşî, *a.g.e.*, s.53.

⁷¹ Herâzî, *age*, s.108; Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, Risâle yay, İstanbul 1994, I, 514.

Birinci grupta yer alan insanlar genellikle Kur'ân üzerinde eğitim yapmış; talim, tecvid konularını öğrenmiş, vakf ve ibtidai bilip aynı zamanda âyetlerin anlamlarına da riayet eden ilim sahipleridir. Kur'ân'ı bu bilgiler ışığında okuyan kimseler, Kur'ân mahiri olanlardır. Bu kimseler Kur'ân'ı tecvidli okumakla beraber Kur'ân'ın emir ve yasaklarına da uyarlar. Böylelerinin Allah katında yüksek makamlara nail olacakları umulur.

İkinci gruptakiler, Kur'ân-ı Kerîm'i düzgün okuma hususunda gayret gösterirler ve zorlanırlar. Yani Kur'ân-ı Kerîm'i zorlanarak okurlar. Zorlanarak okudukları için de, H. Peygamber'in hadisinde ifade buyurduğu gibi fazladan ecir alırlar.⁷²

Üçüncü grupta olanlar, Kur'ân okuma konusunda gayret gösterdikleri halde dillerindeki bir özürden dolayı tam olarak okuyamayanlar veya kendisine Kur'ân okutacak kimseyi bulamamış olanlardır. Bunlar da içinde buldukları durumdan dolayı mazur sayılırlar. Çünkü Yüce Allah bu dinde zorluk kılmamış ve insanlara gücünün yetmeyeceği bir şeyi de teklif etmemiştir.

Unutulmamalıdır ki, dini tebliğ etmekle yükümlü olan imam, müezzin ve diğer din görevlileri her şeyden önce Allah'ın kelamını iyi öğrenmek ve güzel okumak durumundadırlar. Bu itibarla namazın bozulmasına neden olacak kadar bozuk okuyuşlar ile iyi bir ses ve talim eğitimi almamış olmak, istenilen başarıya ulaşmaya engel olur.

Sonuç

Bu makalede, telaffuzu zor harflerden olması nedeniyle Kur'ân okunurken sıkça hataya düşülen harflerden sâd, dâd, tâ ve zâ harfleri ele alınmıştır. Harflerin mahreç ve sıfatlarının, Kur'ân tilâvetinin en önemli konularından sayıldığı bilinen bir durumdur. Binaenaleyh harflerin kendilerine ait seslerle telaffuz edilmesi kırâatin doğru yapıldığını gösterir. Aksi bir okuyuş o harfi başkalaştırır ve anlam bozukluğu meydana geti-

⁷² Bk. Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn*, 38.

rir. Bu tür okuyuşlar, kırâat âlimleri tarafından lahn-ı celî / açık hata olarak adlandırılmıştır.

Yapılan bu yanlışlar daha çok harflerin sıfatlarının veya hareketlerinin değiştirilmesi yahut sükûnlu bir harfe hareke verilmesi şeklinde ortaya çıkar.

Ağırlıklı olarak Fatiha sûresinden örnekler verilen bu çalışmada, (صِرَاط) kelimesinin (صِرَاد) ve (الصِّرَات); sâd harfinin sîn; (الصَّالِحَات) âyetinin (الطَّالِحَات); (وَالصَّالِينَ) âyetinin (وَالطَّالِينَ) veya (وَالذَّالِينَ); ya da (الْمَغْضُوبِ) kelimesindeki dâd (ض) harfinin, zâ (ظ), zâl (ذ) veya zây (ز) harfleri ile; (مَخْطُورًا) kelimesinin de (مَخْدُورًا) ile değiştirerek okunması dikkat çeken örneklerdendir.

Bu şekilde hatalı olarak yapılan kırâatlar, anlam bozukluğuna neden olmaktadır. Oysa her Kur'ân okuyan kişinin anlam bozukluğuna meydan verecek okuyuşlardan kaçınması gerekir. Çünkü namazın sahih olabilmesi için yapılan kırâatin de doğru olması gerekmektedir.

Bu okuyuşların fikhî hükmü, harflerin telaffuz zorluğu dikkate alınarak belirlenmiştir. Buna göre, telaffuzu kolay harflerde harf değişimine sebep olacak şekilde okumak namazı bozmakta; ancak yapılan hata zor telaffuz edilen harflerde olunca, namaz bozulmamaktadır.

Şu da bilinmelidir ki, bu cevaz / ruhsat avam hakkında geçerli olup, fukahâ hakkında geçerli değildir. Zira bu kimseler yukarıda belirtilen türden hata yaptıklarında namazın iade edilmesi gerekir.

Diğer yandan avamın da gücü yettiği halde bu hatayı kasten yapması halinde, yine namazının bozulacağı belirtilmiştir. Ancak gayret eder de düzeltemezse mazur sayılmaktadır.

Son olarak, lahn ile okuyan imamın arkasında namaz kılmak da yine câiz görülmemiştir.

Kaynakça

- Abdülaziz b. Abdülfettâh , *Kavâidü't-Tecvîd*, Medîne 1409.
- Akrabâvî, Mahmûd Selâmet, *el-Mürşid fi İlmi't-Tecvîd*, Dâru'l-Furkân, 2001.
- Âlim b. el-Alâ, el-Ensârî ed-Dihlevî el-Hindî, *el-Fetâva't-Tâtârânîyye*, thk. Seccâd Hüseyin, Haydarâbât, H.1404.
- Ali el-Kârî, Ebu'l-Hasen Nureddîn Ali b. Sultân el-Herevî, *el-Minâhü'l-Fikriyye bi Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, Mısır 1368/1948.
- Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, İstanbul, 1304-1305.
- Ateşyürek, Remzi, "Dâd Harfinin Okunuş Özelliği Muhammed Mer'aşî (Saçaklızâde)'nin Hayatı ve Eserleri", *OMÜİFD*, Samsun 2005, Sayı: 20-21, (s.237-252).
- Bilmen, Ömer Nasuhi *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Basım Evi, İstanbul, 1970.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh fi Lügati'l-Ulûm*, Beyrut 1974.
- Çetin, Abdurrahman, *Kur'ân Okuma Esasları*, Emin Yay., Bursa, 2010.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd, *et-Tahdîd fi'l-İtkâni ve't-Tecvîd* thk. Ğânim Kaddûrî el-Hâmed, Bağdat 1988.
- 174 Debrelî Hoca Abdülkerîm, *Mizânü'l-Hurûf ve Şifâül-Ebdân*, (Muallimler için Tecvîd
OMÜİFD Risâleleri), Dersâadet, ts.
- Eskicizâde, Seyyid Ali b. Hüseyin, *Terceme-i Dürr-i Yetîm*, (Muallimler için Tecvîd ve Kıraat Risâleleri), Nâdide Kitaplar Kütüphanesi 1, ts.
- Hamed, Ğânim Kaddûrî, *ed-Dirâsâtü's-Savtiyye inde Ulemâi't-Tecvîd*, Bağdat 1986.
- Halebî, İbrâhim *Tam Kayıtlı Halebî Sağır*, çev. Hasan Ege, İstanbul 1973.
- Harâzî, Mehdî Muhammed, *Buğyetü'l-Mürîd min Ahkâmi't-Tecvîd*, Beyrut 2006.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fi'l- Kıraati'l-Aşr*, thk. Ali Muhammed Debbâ, Beyrut, ts.
- _____ *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*, thk. Ğânim Kaddûrî el-Hamed, Beyrut 1986.
- Kadihân Fahrudin Hasen b. Mansûr el-Uzcendî, *Fetâvây-ı Kâdîhân* (Fetâvây-ı Hindiyye kenarında), Diyarbakır / Türkiye, ts.
- Kamhâvî, Muhammed es-Sâdık, *el-Burhân fi Tecvîdi'l-Kur'ân*, Kahire 1978.
- Karaçam, İsmail, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, İstanbul 1980.
- Karakılıç, Celâddin, *Tecvîd İlmi (Kur'ân-ı Kerîmi Okuma Kaideleri)*, Ankara, ts.
- Kaysî, Muhammed Mekki b. Ebî Talib, *er-Riâye li Tecvîdi'l-Kırâati ve Tahkîki Lafzî't-Tilâveh*, thk. Ahmet Hasan Ferhat, Ürdün, 1984.
- Kerderî, İbnü'l-Bezzâz, *el-Fetâva'l-Bezzâiyye*, el-Matbaatü'l-Emîriyye, Bulak, H.1310.
- Kurt, Yaşar, "Fâtîha sûresi ve Tecvîdi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2006, c.VI, sayı: 3 (s.79-131).

- _____ “ Kırâat ve İmâmet”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2005, c.V, sayı: 4. (s.136-165).
- _____ “ Fatiha Sûresi ve Kırâati” *EKEV Akademi Dergisi*, (yaz 2005), c. IX, sayı: 24 (s.155-174)
- Kurtûbî, Abdülvehhâb b. Muhammed, *el-Mûdîh fi't-Tecvîd*, Thk. Ğânim Kaddûrî el-Hâmed, Ürdün, 2000.
- Mağnîsî, Ahmed b. Muhammed Mağnîsavî, *Terceme-i Cezerî*, Muallimler için Tecvîd Risâleleri (Nadide Kitaplar Kütüphanesi 1) , Dersâdet, ts.
- Mer'âşî, Saçaklızâde Muhammed, *Cühdü'l-Mukıll*, Konya, 1286.
- _____ *Beyânü Cühdü'l-Mukıll*, Konya, 1286.
- _____ “Keyfiyyetü Edâi'd-Dâdi”, *Mecelletü Mecmei'llüğati'l-Arabiyye*, thk. Hatim Salih ed-Dâmin, Dımaşk 1416/1995, cilt.70, sayı:4.
- Mustafa İbrâhim vd, *el-Mucemü'l- Vasît*, Çağrı Yay, İstanbul ts.
- Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, Mısır, 1375.
- Nasr, Muhammed Mekkî, *Nihâyetü'l- Kavli'l- Müfid fi İlmi't-Tecvîd*, Mısır H.1349.
- Safâkusî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed en- Nûrî, *Tenbihü'l-Ğâfilîn ve İrşâdü'l-Câhilîn*, Müessesetü'l-Kütibi's-Sekâfiyye, Beyrut 1987.
- Sağman, Ali Rıza, *Sağman Tecvîdi / Kur'ân Nasıl Okunur*, Ahmet Sait Matbaası, 1933.
- Suyûfî, Celâluddîn Abdurrahman, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1951.
- Uygun, Hamdi, *Uygulamalı Kur'ân Tecvîdi*, Din ve Bilim Kitapları, İstanbul 2005.
- Yüksel, Ali Osman, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, İstanbul 1996.
- Zuhaylî, Vehbe, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, Risâle Yay., İstanbul 1994.

